

GUNNAR DAAN DE ARCHITECT - KUNSTENAAR

In dit interview noemt hij zich voor het eerst kunstenaar. *'Weinig architecten zullen dat doen. Vroeger beschouwde ik het, als een gevaarlijke pretentie om jezelf kunstenaar te noemen. Ik denk nu waarom zou je die pretentie niet aangaan.'* Dat Gunnar Daan deze uitspraak doet heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat hij deelneemt aan de tentoonstelling '11 steden, 11 landen', die deze zomer in Leeuwarden te zien was. Ook heeft hij in het Groninger Museum een paar keer een tentoonstelling ingericht en is hij vertegenwoordigd in het project 'Stadsmarkering', in het kader van het 950-jarig bestaan van de stad Groningen.

'Dergelijke projecten zijn programmalos, dat wil zeggen dat je zelf de betekenis van het object bepaalt; die wordt niet opgelegd door de opdrachtgever. Het is gebruikelijk dat dat in de architectuur wel gebeurt, maar in mijn ogen is dat min of meer noodgedwongen. Architectuur houdt zich bezig met grote maten: grond, ruimte en kapitaal heb je nodig en daardoor is het gekoppeld aan een functioneel programma. Iemand heeft geld en wil iets laten bouwen. De architect profiteert daarvan om ruimtekunst te maken.' Een enkele keer heeft een opdrachtgever hiervoor belangstelling en kiest hij voor de architectkunstenaar. In het algemeen wil de opdrachtgever een goed functionerend gebouw en heeft hij, volgens Daan, de architect nodig om het plan door de ambtelijke procedure en de welstandskommissie, die het moet beoordelen, te slepen.

Harmonie tussen natuur en cultuur

Daan heeft een schitterende woning gebouwd in Langezwaag en samen met Ton Karelse galerie Waalkens in Finsterwolde. De architecten hebben hier gestreefd naar een koppeling van architectuur als kunstvorm en levenskunst. Wonen is niet alleen een konsumptieve activiteit, maar ook een expressie van levenskunst. Het is, behalve zorgen voor een stuk omgeving, ook een zoeken naar harmonie tussen cultuur en natuur. De galerie van Albert Waalkens kenmerkt zich door een simpele geometrie. Gunnar Daan beschouwt de geometrie als een fundamenteel middel voor visueel begrip. Ieder bouwplan begint bij hem met een vierkant als grondvorm,

Gunnar Daan (50 jaar) uit het Friese Oosternijkerk vindt zichzelf niet representatief voor de Noord-Nederlandse architecten. Voor hem is architectuur een kunstvorm. Onlangs werd Daan benoemd tot hoogleraar konstruktieve vormgeving aan de Technische Hogeschool in Delft.

Jan Abrahamse

Gunnar Daan bij de lage woningen op de steile terp van Anjum

soms een cirkel, driehoek of ovaal. *'Eenvoudige geometrie is voor mij de grondvorm om het technisch in de hand te houden en is voor het publiek een middel om het ontwerp te lezen en in te richten.'*

Huis in Langezwaag

In Langezwaag heeft Gunnar Daan een huis gebouwd dat past in die omgeving. Het landschap heeft daar geen agrarische functie meer. Staatsbosbeheer is bezig een bos in te planten. De voorgeschiedenis van dit bijzondere huis is geen gewone. Er was een stuk grasland met een afgebrand boerderijtje. De opdrachtgever, de familie De Vries, woonde zolang in een caravan en had de wens daar iets nieuws te bouwen. Men

had grote ambities. Veel boeken over architectuur werden bestudeerd en het oog viel tenslotte op een villa in een voorstad van Chicago van de beroemde architect Frank Wright. *'Ik zat destijds in de welstandskommissie van Friesland toen dit plan ter visie lag en ik dacht verrek ik ken dat huis, want ik had het net een half jaar daarvoor gezien. Om zo'n villa over te plaatsen van een metropool naar een onbestemde vlek in Langezwaag vond ik onzin. Het plan is dan ook afgekeurd.'*

De heer De Vries kwam daarna bij Daan terecht met de vraag of hij een plan zou kunnen ontwerpen. Aanvankelijk weigerde de architect/kunstenaar dat, omdat hij via een ambtelijke functie er bij betrokken was.

'We hebben het toen zo geplouid dat ik gratis een schets zou leveren. Die opdracht was voor

mij iets als je tentje opzetten in de Vogezes. De manier waarop je een plekje zoekt ten opzichte van de zonnestand en beschutting zoekt. Dat heeft geleid tot een ronde plattgrond, waarmee als het ware een nieuw middelpunt van de aarde gefixeerd wordt voor de bewoners. Vanuit dat middelpunt wordt de cultuur verdund en gaat naar de rand toe over in natuur. In het midden heb ik een open haard geprojecteerd van betonelementen die geschilderd zijn alsof het een blok onyx betreft met daarop een roestvrij stalen schoorsteen, gekultiveerder kan het haast niet. Naar de randen toe wordt het materiaal steeds natuurlijker. Zo is het hout in het midden geschilderd, maar naar buiten toe onbehandeld gelaten. Bakstenen zijn van binnen gemetseld, maar in een uitwaaiende muur vanaf de woning worden het steeds grotere blokken die willekeurig gestapeld zijn. De muur vormt zo de overgang van cultuur naar natuur. We hebben een vijver uitgegraven en het zand over het huis geworpen, zodat het half onder de grond zit. Op allerlei manieren is gebruik gemaakt van contrasten om die koppeling tussen natuur en cultuur gestalte te geven. Aan de zuidkant zijn gigantische ramen die omhoog geschoven kunnen worden, zodat de serre een terras aan het water wordt en aan de noordkant bevinden zich een soort kazematachtige schietgaten in de slaapkamers vlak boven het maiveld, die een sterke beslotenheid suggereren. Boven heb je een prachtig uitzicht over heel Friesland, beneden beperkt zich dat tot de vijver. Dit huis is plaatsgebonden, dat kun je niet herhalen op een andere plek', aldus Gunnar Daan.

Terp van Anjum

Gunnar Daan heeft een reeks werken in Noord-Nederland uitgevoerd die varieert van de Molukse Kerk in Delfzijl, postkantoren in Metslawier, Buitenpost, Ulrum en Heerenveen, de portiersloge van de Rijksluchtvaartschool in Eelde, het Havenkantoor in Groningen en een ontwerp voor het botenhuis van de roeivereniging de Hunze in Groningen tot nieuwbouwwoningen, restauraties en stedenbouwkundige plannen voor Anjum en Metslawier. Bij het stedenbouwkundig plan van Anjum ging het erom de traditionele structuur van de terp te benadrukken. *'In Anjum is een vrij steile terp, waar we lage woningen aan de rand hebben geplaatst en hoge woningen met topgevels midden op de terp, waardoor het hoogteverschil geaccentueerd wordt. We hebben hier veel traditioneel materiaal gebruikt zoals hout en de voorgevels staan – net als vroeger – met de voorkant naar de weg.'*

Dorpskern Smilde

Samen met Van der Schaaf en Wouda uit Meppel (zie elders in deze Noorderbreedte) en Brink uit Ruinerwold heeft Daan plannen ontwikkeld voor de kern van Smilde. In een fraaie brochure van de gemeente Smilde wordt het plan uit de doeken gedaan.

Smilde is een van oorsprong veenkoloniaal ontginningsgebied. Kenmerkend is de lineaire structuur, die wordt geaccentueerd door de

Drentse Hoofdvaart, de ter weerszijden gelegen wegen en de daar aan grenzende bebouwing. Plaatselijk zijn in de lintbebouwing in de loop der tijd knopen ontstaan, die zijn uitgegroeid tot kernen. De kern Smilde (hoofdkern met 4200 inwoners) ligt in het centrum van het voormalig ontginningsgebied.

De weg langs de Hoofdvaart (S20) is een belangrijke doorgaande weg. Het doorgaande karakter ervan levert naast verkeersonveilige situaties en geluidsoverlast ook een konflikt op met de erffunctie van de weg in de bebouwde kom. In het kerngebied van de lintbebouwing komen diverse functies voor: openbare gebouwen, winkels, bedrijven en woningen. De ruimte tussen vaart en bebouwing is zeer beperkt. Binnen die ruimte moet de totale verkeersafwikkeling plaatsvinden: doorgaand verkeer, bestemmingsverkeer, parkeren, voetgangers en fietsers.

De Drentse Hoofdvaart heeft geen functie meer voor de vrachtscheepvaart, wel voor de aan- en afvoer van water. Ze heeft zich in de afgelopen 10 jaar ontwikkeld tot een belangrijke verbinding in de recreatievaart.

Waar vroeger duidelijk een relatie bestond tussen weg/bebouwing en vaart (pakhuisen en loswallen) ontbreekt nu een functionele samenhang. Vaart, weg en bebouwing zijn afzonderlijke elementen geworden in de structuur. Dat heeft zeer negatieve gevolgen in de belevingswaarde van het kerngebied, hetgeen wordt versterkt door de verpauperde bebouwing, leegstaande panden en braakliggende terreinen. De uit 1788 daterende koepelkerk van architect Abraham Martinus Sorg, centraal gelegen in het kerngebied, is het enige markante herkenningspunt, maar heeft planologisch geen samenhang meer met het omringende gebied.

Op grond van het door de gemeente Smilde opgestelde integraal plan dorpsvernieuwing Smilde is besloten voor het kerngebied Smilde een plan te ontwikkelen waarin de aspecten bebouwing, weg en vaart aan elkaar worden verbonden, teneinde te komen tot een centrumgebied waarin enerzijds de huidige structuur zichtbaar blijft, terwijl aan de andere kant op niet traditionele wijze een gebied wordt her-schapen, waarin de kwaliteit van de leefbaarheid van de openbare ruimte centraal staat. In het algemeen is gestreefd naar een versterking van de lineaire gelaagde structuur van het dorp. Dit wordt bereikt door de volgende maatregelen:

- Aanleg van een passantensteiger aan de westzijde (de rustige kant) van het kanaal, met een onbemand kettingveerbootje als extra verbinding met de kern, gestitueerd in de as van de kerk.
- Herprofilering van de Veenhoopsweg met van West naar Oost achtereenvolgens een lage voetgangerskade, een laaggelegen snelverkeertracé (plm. 0,5 m boven het waterpeil) waarin het verkeer tussen fikse betonbanden geleid wordt, een hooggelegen kort-parkeer-

Nieuwbouwwoningen in Anjum

JAN ABRAHAMSE

De muur van het huis in Langezwaag

- en wandel-strook met boulevard-verlichting, een vent- en fietsroute die diverse zijontsluitingen verbindt en een trottoir-voortuin-strook.
- Versterking van de gevelwand aan weerszijden van de kerk door het sluiten van gaten en het plaatsen van 4 donjon-achtige volumes bij de oostelijke ontsluitingen, waar de ruimte lijkt 'weg te lekken'.
- Herstel van de beukenhagen voor de kerk.
- De aanleg van een aantrekkelijk wandelpad van noord naar zuid langs, en via markante bruggetjes over, de opgeschoonde en in peil verhoogde watergang aan de oostzijde van de lintbebouwing en achter de kerk langs; hier langs wordt tevens een stevige lineaire groenstructuur van bruine en groene beuken voorgesteld.
- In het open gebied rond de kerk heeft het bestaande kerk-verenigings-gebouw een nieuwe lokatie ten N.O. van het park gekregen.
Het probleem van het doorgaande snelverkeer is aangepakt door dit in de centrumzone tussen de bruggen vrij abrupt te verlagen en in

een smalle baan (7,5 m) te leiden waardoor een effectieve remming (50 km) bereikt wordt. Door een lage keermuur erlangs wordt de (banden-)geluidhinder beperkt. Een visueel bijzonder en akoestisch effectief plaveisel (rood asfalt) zou hier toegepast moeten worden. Het dorp wordt slechts aan het begin en einde van deze zone voor dit verkeer ontsloten. Daar is ook de belangrijkste parkeerplaats geleegd. Het noordelijke parkeerplein kan slechts een smalle ontsluiting krijgen. Hier is een berceau van beuken toegepast om van de nood een deugd te maken en aldus een poort te creëren met in zijn as een perspectief op de koepelkerk.
De torenjes geven het doorgaande verkeer het signaal dat hier een bijzonder gebied in het kilometers-dorp bereikt wordt. Ze markeren een korter maatritme in de route en leiden de symmetrie aan weerszijden van de monumentale kerk in. Ze vormen als het ware pendanten daarvan. Aan deze elementen zijn functies toegedacht als benzine-station, uitbreiding van de drogisterij, entree/bar voor de

horeca-vestiging en uitbreiding van een bestaand verzekeringskantoor. De reeks van torentjes zou aan noord- en zuidzijde van het gebied nog met een wat forsere toren uitgebreid kunnen worden tot totaal zes van deze elementen, waarbij een het gemeentehuis zou moeten markeren.

Kwaliteit ambtelijk apparaat

Bij Smilde heeft Daan rekening gehouden met het historisch karakter van het veenkoloniale dorp. *'Als een architect een postmodern gebouw maakt dan is hij alleen bezig zijn actuele voorkeur te manifesteren en heeft dat niets te maken met de specifieke lokatie. Moderne architectuur zet zich veelal af tegen die plek. Bijna ieder nieuw gebouw wordt als agressief ervaren.'*
Op de vraag waarom Emmen en Groningen de enige gemeenten zijn, waar stedenbouwkundigen en architecten in de woningbouw nagedacht hebben over wonen, ruimtelijke ordening en vormgeving, antwoordt Gunnar Daan dat dat te maken heeft met de kwaliteit van de opdrachtgever. De intentie waarmee die met zijn bouwplan begint, ligt in Emmen en Groningen totaal anders dan elders in Noord-Nederland. *'Dat is een kwestie van kwaliteit van het ambtelijk apparaat en de belangstelling van de politiek. Zij hebben de moed om met architecten te werken die geen groot geroutineerd apparaat tot hun beschikking hebben. Neem bijvoorbeeld Mecanoo, Kees Nagelkerke en Karelse & Van der Meer, die hebben een geweldige inzet, maar geen tekenkamer van 25 mensen en nog weinig ervaring op technisch gebied.'*

Buitenlandse architecten

Het aantrekken van buitenlandse architecten voor bijzondere gebouwen vindt Gunnar Daan geen punt. *'Een opdrachtgever moet die architect zoeken die bij hem past. Een goed voorbeeld is het Groninger Museum. Directeur Frans Haks heeft de hele wereld afgereisd om musea te bekijken en architecten te screenen. Hij heeft in Mendini de juiste persoon gevonden. Het is ook een van de weinige opdrachten waar architectuur als kunstvorm door de opdrachtgever benadrukt wordt. Frans Haks wil dat er een kunstwerk verrijst en dat is een zeldzaamheid. Ik vind hem een opdrachtgever van uitzonderlijke kwaliteit. Verder heeft de introductie van buitenlandse architecten geleid tot een aanzienlijke kwaliteitsverbetering onder de Groninger architecten. In Friesland is dat helaas niet het geval. Daar viert de aannemersbouw hoogtij. Alleen solitaire huizen springen er uit, o.a. van de architecten Abe Bonnema uit Hardegarijp en Auke de Vries uit Drachten. Er is geen sprake van een eigentijdse Friese architectuur, ook niet van een Groningse of Drentse.'*